

„Azzal, ecsém, hová mész!”

Emlékek és arckok a csongrádi népi kollégiumból

Az első jelszó, amit fölpingáltunk a nagy téglalakú tanulóterembe, Ilyés Gyula verséből szökkent a falra: „Azt, hogy a nép fia vagy, igazolnod sejt ma nem azzal kellene, honnan jössz, Azzal, ecsém, hová mész!”. Mert hogy honnan jöttünk, az egyszerű statisztika volt: csongrádi és tömörkényi tanyákról, békésszentandrás kubikosviskókból, felgyői cselédházakból, lelecből, öcsödi és homoknégyi nádtetők alól. Hogy hová megyünk? A forradalomba!... Világot forgatni. Tegnap még libát vagy tehénkét tereltetett az alapítók nagyobb része — aztán egyszerre belerobbant egy kisváros életébe. Harsány indulókkal ment a csapat iskolába végig a hosszú fűtácán, minthogy a kollégiumot a bútorgyárral szemben, az egykori egyházi internátus főépületében szervezték, a gimnázium meg odébb esett, a Belvárosba. Ez a kis hangos és kopott csapat úgy robbant be a köztudatba, mint az üstökös. Hangos, lármás, sietős fiúgyerekek; viselt vaságycsák; „hadi módszerekkel becsinált ablakok; összekoldult takarók; rozoga bútorok — de így együtt is csodálatos paradicsom.

Ennyi volt ott tulajdonképpen: 25–30 gyerek meg a teljes szegénység, amikor kitérték a táblát a vaskapura: Csongrádi Ady Endre Népi Kollégium.

Dózsa György unokája...

Nekem mindig Balla Jancsi jut először eszembe. Alacsony, tömör, lobogó békésszentandrás gyerek volt, de egy „fejfel” mindnyájunknál okosabb. Mái sem tudtam megfejteni, honnan vette akkori tudatosságát. Gyerekkoromban — és kész szónok! Már mindent tudott a társadalmi formák fejlődéséről. Lenint idézett fejből, és tucatszám tudta, mondta — mit? előadta! — a forradalmi verseket. „Dózsa György unokája vagyok én!” — és izott a szájában a szó, és mikor másodsor, harmadszor szavalt, már kész volt a szavalókórus: „Hé, nagyurak, jó lesz tán szobaállni kaszás népemmel!” Őt választottuk az önkormányzat élére, őt bíztuk meg ügyeink képviselővel, ő állt a falujáró színpadi szereplések élén, ő vitt el bennünket az ifjúsági szervezetbe, meg a kommunista pártba. Mert minden ellenkező bírálatot szemben: a csongrádi kollégium nem volt sohasem narodnyik indítatású. Kezdetül fogva a kommunista párt segítségét, barátságát élvezte, s ennek a pártnak a falujáró, agitációs, mozgalmi csapata volt.

Mi sem bizonyít jobban, mint hogy a tizennyolc évet elérve, sorra kaptuk a tagjelölt igazolványt, majd a tagsági könyvet. Ügyeletet adtunk a pártbizottsági telefon mellett, eljártunk a piroskavári pártbizottságba, pártrendezvényeken adtunk műsort, politikai oktatást szerveztünk, az iskolában, tervkölcsonjegyzésre agitáltunk, ismeretterjesztő előadásokat tartottunk, visszajártunk a faluba ifjúsági gyűlésekre és iskolákba — ahogyan a kommunista párt tanácsolta...

Balla Jancsi tényleg Dózsa György unokája volt. Most főmérnök valahol.

Igazgató — tárogatóval

Párkányi István lett a legmaradandóbb emlékü igazgatónk. Pedagógus volt, igazi vérbeli pedagógus. Szívvel és értelmével hajolt hozzánk. Tisztelte az önkormányzatot, szeretett bennünket együtt és külön-külön, s ott élt velünk. Nem volt munkaidéje — hajnali ébresztőnél is láttuk, a délutáni röplabda-meccsen is, takarodónál is. Ugy feküdt, olyan ágyon, mint mi, és

ugyanazt a kosztot ette. Hanema muzsikát egészen belepopta közénk. Hozta a tárogatót, és rikkatta, mi meg körülültük és kezdtük dúdórázni a dallamot. Zongorát is szerzett később, meg zongoratanárt, cimbalmot, és hozzá egy zenészt, aki a jófűleket odavette az oldalára. És szaporodtak a furulyák. Valóságos furulyazenekar csipogott esténként a platánfa alatt. Vérten Sándor, egy magas, szőke, kedves öcsödi fiú vitte legtöbbször a műfajban. Amit Párkányi István elkezdett — nemsokára őrá maradt: énekórák... Gyönyörű népdalok és robbanó indulók. Hogy ritt, hogy táncolt, hogy nevetett az a furulya: „Szalárd alatt, Szalárd alatt...”

Vacsora az eperfán

Mai mértékkel neveléses: két fajta reggeli mindössze. Az egyik darált sárgaborsóból készült leves, a másik valamiféle halikrakonzerv. Olykor jutott csak tejkonverz. De hogy ezt valaha valaki kifogásolta volna közülünk, olyanra nem emlékszem. Pedig tudtuk a szalonna ízét. Buka Sándor, a szikár öreg gondnok kicentizte a levest, a kenyeret, s rettenetes dolgokat tudott összeszakácsoltatni. Nem szídtuk, nem kárhoztattuk. Az igények sem voltak nagyobbak. Persze, a fiatal gyomor követelte a jussát. Dolgoztatás környékén került úszomra, mert bizonyos szolgáltatásokért hozták a kintlakók... De legbiztosabb a tanév vége volt: az országút kövér eperfán a dús termés. Mikor az eper megérett, megszűnt a szűkölködés! Csapatosan mentünk ki a félegyházi útra és jókedvvel „legeltünk”.

Summágyerek díszmagyarban

És hogy ki tudunk öltözködni! Az otthonról hozott göncök — nagyobb testvérek ránktestált, kinőtt darabjai — mellett a segélycsomagokból adódott a ruhatárunk. Az UNNRA-küldeményekből megszavaztunk egy cilindert, egy hegyesorrú cipőt, egy szmokingot, egy frakkot, egy zsakettet, egy vadászruhát... — kinek mi „kellett” leginkább. Mert azokban a csomagokban ilyesmik voltak. Urak ruhatárából kidobált alkalmi öltözetek leginkább. Aztán anyánk mesterkedett belőlük valamit.

Különösen diákbálakra készültünk nagy izgalommal. Ha kellett, magunk is alakítottunk. Egy summás gyereke díszmagyarban feszített a polgári lányiskola bálján — s alighanem megnyerte volna a versenyt, ha díjazták a megjelenést. Micsoda kölcsönzés ment ilyenkor! Egyiknek a nadrágja, másikkak az inge, harmadiknak a cipője volt szalonképes. Tánc közben rám is rám kérdezett az egyik kislány: „Ugye, ez a Csányi Sanyi kabátja?” De nem csináltunk az ilyesimből lelkiismeretfurdalást: még csak meg sem sértődünk. „Igen, a Csányi Sanyié”. Mert ott minden mindenkié volt.

„Ellenkezik az elveinkkel...”

És elveink voltak! Kemény, határozott, forradalmi elveink! Igazán nem dicsekvésből mondom el ennek egy példáját — csak mert előjött.

Akkor a hittan még kötelező tantárgy volt. Csiffáry tisztelendő úr fölszólított felelni, s én megtagadtam a felelést.

— Miért nem felelsz? — kérdezte.

— Mert a hittan minden tétele ellenkezik az elveimmel!

— Akkor halljuk Petőt, Pető Sándort!

Pető Sanyival falubeliek voltunk. Az egyházi internátusból

„disszidált” hozzánk a kollégiumba. Vajon most mi lesz? És Pető Sanyi felállt, s azt mondta: — En sem felelek, tisztelendő úr! Az én elveimmel is ellenkezik a hittan!

Mondanom sem kell talán: fél évkor megbuktunk. Oriási szégyen volt ez, mert a kitudónél meg a jelesnél egyéb átlagosztályzat elő sem fordult a kollégiumban. Kaptunk is érte néhány kemény fejmosást — hanem egy kicsit olyan hősöknek kijáró tiszteletet is. Hát még mikor megszűnt a kötelező hitoktatás! Az idő igazolt bennünket.

Honnan vettük a bátorságot? Ma sem tudom. Bizonyosan a közösség ereje költözött belénk.

Kicsik — nagy dolgokban

Az ifjúság arany sugarai... — biztosan sok minden szebben ragyog az emlékezetben. Kicsik voltunk, és minden nagy dolgokban részesek. Nem mult el nélkülünk tüntetés, gyűlés, politikai akció, falujárás. Műsorokat vitünk községekbe, táncoltunk lovakocsni platóján, és piactér kövén; tizenöt évesen előadásokat tartottunk a tanyai iskolákban a naprendszer keletkezéséről és a társadalmi formák fejlődéséről; magukkal vittük az egész iskolát agitációs napra; tervkölcsonjegyzésre kapacitáltunk és teherautón jártuk a vidéket, hogy énekszóval szórakoztassuk a szavazókat...

Egyszer aztán szétszórtak bennünket. A „vezéreket” elvezényelték Vásárhelyre, Félégyháza, Szentesre és viszont. Hő megsem voltunk igazán felnőttek, onnan is tudható: sírtunk... Én Csikász Tónival Vásárhelyre kaptam „útlevelet”, az Oldalkosár utcai kollégiumba. Kicsit bélyegesek voltunk, afféle fekete bárányok, „avantgardisták”. De nem történt baj velünk. A „szérum” már bennünk dolgozott, s először a pártba mentünk, a belvárosi pártbizottságba. Szőke Sanyi bácsi fogadott bennünket, az elnök — s adott munkát, megbízatást. Januárban pedig — 1950-tel írtunk akkor — megkaptuk életünk első párttagsági könyvét.

Mostanában, hogy több helyen olvasom: harmincéves a népi kollégiumok mozgalma — belőlem is fölszakadtak ezek a sóhajtasok. Nem a tünékeny ifjúság utáni kapadozás az oka. Hanem jó tudni, hogy az a regiment máig is mind egy szálíg tudja és gyakorolja a régi leckét: „Azt, hogy a nép fia vagy, igazolnod, sejt, ma nem azzal kellene, honnan jössz, Azzal, ecsém, hová mész!”

SZ. SIMON ISTVÁN

Kipipálás helyett

„Vedd csak elő a tavalyi tervet! Nézzük, mit menthetünk át belőle! Ez az! Csinálunk egy vetélkedőt, irodalomból. Szervezzük egy előadássorozatot; majd meglátjuk, milyen témára kapunk könnyebben TIT-elődöt. A zenés szombatok maradnak, persze. Kell valami a szocialista brigádtagok klubjában is. Szervezzük majd nekik találkozókat. Hívunk egy író meg egy színészt. Beszélgessenek. Szeretik az ilyesmit.” Egy művelődési ház igazgatója „oktatta” így fiatal munkatársát, amikor az intézmény őszi és téli munkatervét állították össze.

Ugyanez az igazgató, alig öt hónappal később eképp panaszkodott. Ennél többet csinálni itt nem lehet. A lelketem kitehetem, akkor sincsenek tiznél többen egy előadáson. Láthatta, kik jöttek el vetélkedni. Az iskolások. Meg az a két tinédzser. Aki a harmincat elhagyta, az ebből a faluból szinte szegyélli átlépni a művelődési ház küszöbét. A brigádklubba is csak a fiatalok járnak.

Más eset. A vezetőség ülésén felállt a klub titkára, és ezt mondta:

— Gyerekek! Összeállítottam a következő félévi tervet. Ugy gondoltam, hogy rendezünk egy politikai vetélkedőt, elmegyünk meglátogatni valamelyik múzeumot, meghívjuk egy vitaestre az igazgatót, kirándulunk Aggtelekre... és így sorolta tovább.

Az igazgatóval rendezett vita jól sikerült. A múzeumi látogatást felújták, mert a megbeszélte időpontban mindössze hárman gyűltek össze. A vetélkedő fél sikerrel járt, mert ennek a klubnak a tagjai még túlságosan neheznek találták a kapott kérdéseket, azok nem voltak párhuzamban eddigi ismereteikkel, így inkább szégyenkeztek, mintsem tanultak és szórakoztak. Ezt a vetélkedőt még végigcsinálták, de kérdés, hogy hányan neveznek be közülük egy következőre.

A tervben foglaltak nem mindig találkoztak a falu lakóinak, illetve a klub tagjainak az ér-

deklódásával, kívánságával, műveltségi, tájékozottsági szintjével. Ami jó volt tavaly, nem biztos, hogy jó az idén. Ami jó a klubvezetőnek, nem biztos, hogy jó a klub tagjainak. Persze ne essünk át „a ló másik oldalára!” Mindezzel nem azt akarom mondani, hogy egy művelődési intézménynek kritikátlanul ki kell „szolgáltatnia” közönsége igényét. Másról van szó.

Az idézett igazgató, illetve klubvezető ahelyett, hogy egy tartalmában, színvonalában az adott közönségnek és a körülményeknek megfelelő terv készítésére törekedett volna bizonyos — gyakran erőltetett, mondvasinált — formai követelményeknek igyekezett eleget tenni. Köznapi nyelven ezt úgy szoktuk mondani, hogy kipipálta a témákat.

Jobban kellett volna ismernie a falu lakóit. Nem ártott volna tájékoztatni, milyen témák, formák, rendezvények érdeklik az embereket; mi iránt van hajlandóság az idősebbekben, amire esetleg be lehet „csábítani” őket az intézménybe. Majd ennek alapján kellett volna elkészíteni a tervet, nem másolva a korábbi. (Amelyik esetleg ugyancsak rossz volt, éppen most elmondottak figyelmen kívül hagyása miatt.)

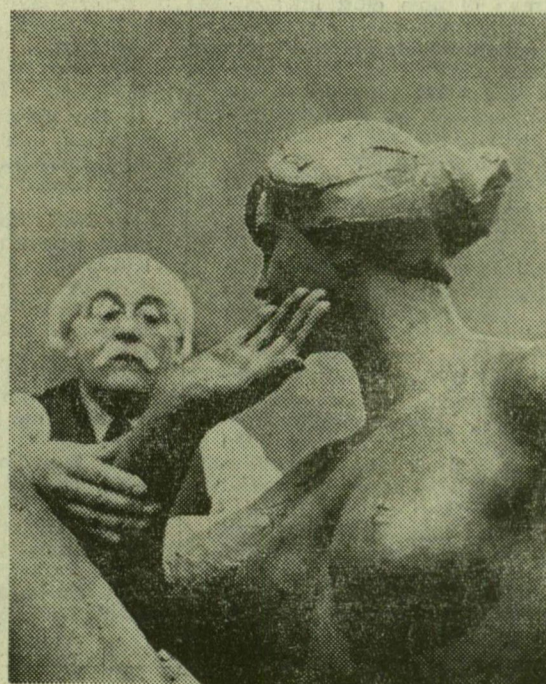
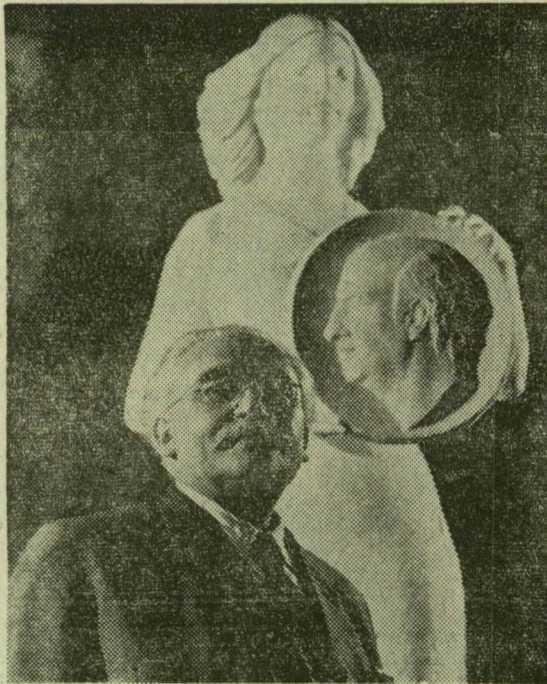
A népművelőnek az is a feladata, hogy a hatásosabb formák, értékesebb ismeretek, fajsúlyosabb témák felé irányítsa a közönséget. Ehhez azonban gyakran finom, szinte láthatatlan eszközöket kell találnia. Másképp esetleg elriasztja őket.

Mindezt már a művelődési terv készítése előtt végig kell gondolni. Mindig a tartalom a hangsúly, s nem valamiféle kipipálható összeállításra kell törekedni. A tartalom pedig azoktól kell, hogy függjön, akiknek az érdekében a terv készül.

Természetesen a közművelődés kétirányú folyamat. Nem elég hozzá csak a népművelők erőfeszítése. A közönség érdeklődésére, segítségére, aktív részvételére éppúgy szükség van.

M. I.

Pátzay Pál 80 éves

Nyolcvanadik születésnapján — szeptember 17-én — a barátok és ismerősök mellett nagy gyűjteményes kiállítással köszöntötte Pátzay Pál kétszeres Kossuth-díjas kiváló művészt a Magyar Nemzeti Galéria. A 20. századi magyar szobrászat kiemelkedő alakjának nevét, személyiségét, véleményeit azok is ismerik, akik sohasem látták, sohasem találkoztak vele. Számon tartják írók, zenészek, a szellemi élet más szereplői. Ha róla beszélnek, nemcsak szobrait emlegetik, véleményét, megnyilatkozásait éppúgy fontosnak tartják, mint művészi alkotásait. Pátzay nem rak bilincseket érzelmeire, önkifejtésének, az érzelmek ellentétéből való szabadulásának legfontosabb eszköze a művészet, a szobrászi megnyilatkozás. Művészetében a tapasztalás szenvedése a szépség boldogságába csap át. Ez jellemzi több mint hat évtizede teljesedő életművét.